

İBNI SİNA

(Buhara, "Afşen" 980 - 1037 Hemedan)

Halil İbrahim GÖKTÜRK

A muderyâ'nın bir kolu yakınlarındaki Gurganc'ın Şirazî gül bahçelerinde, yahut Harizm ilinin öteki kuytu gölgeliklerinde, yapayalnız biri dolaşmış, bin yıl kadar öncesi... Aksarıklı, ciddi yüzü kara sakallıymış .. elinde hep bir kitapla gezermiş .. ki sürekli kıpırdayan dudaklarından belki şu sorular dökülerek: "Ben kimim? Ben neyim? Görevim nedir? Yolum nereye?"

Gelecek iki yıl sonrası dünyamız, O'nun Bin'inci doğum yıldönümünü özellikle kutlulayacaktır. Zira, Batı bilim ve kültürü, onu iyi tanıır ve kendini O'na borçlu sayar... Ya o zaman bizde neler yapılır? İlle de O, doğu bilgininin doğum yıldönümü, derin bir sessizlik yahut göstermelik bir kaç sözle mi geçip gider? Varsın hâlâ kimileri, ad'ndan, dil'inden, yerinden yurd'undan dolayı Türk mü? Arap mı? Acem mi? diye tartışadursunlar... Biz sadece üstünde bulunduğumuz bilim ve kültür yolunda, kim'in, neleri, nasıl söylediğine kulak verelim:

"Öteki bilgiler yanında tıp da öğreniyor, teorik bilgimi hastalar üzerindeki gözlemlerle bütünleştiriyordum. Böylece aralıksız çalışmayı sürdürdüm. Geceleri de okumakla, yazmakla uğraşırdım. Bir ara Aristoteles'in "Metafizik"ini incelemeye başladım. Bu kitabı belki kırk kez okuduğum halde anlayamadım, umutsuzluğa kapıldım. Bir mezzattan, salık verilen başka bir kitabı satın aldım. Bu, Farabî'nin aynı konu üstüne yazdığı "Mabadüttabia" adlı kitabıydı. Eve gelince hızla okumaya başladım. O ana kadar anlayamadığım konuyu hemen kavradım .. ve secdeye kapanarak Tanrı'ya şükranlar sundum..."

Şimdi bu sözlerin sahibi İbni Sina'nın kısacık yaşam öyküsüne bir göz atalım: Kökeni Mevlânâ'dan önceki Belh şehrine dayanır. Soyü, Samanoğulları devletinin başkenti Buhara'ya yerleşmiş varlıklı, memur bir aileden gelir. Öyle yetenekli bir çocuktur ki, Kur'ân-ı on yaşında ezberler, onyedisinde döneminin geçerli temel bilimlerini öğrenir ve kendisine "genç hekim"

dedirtir. Bir gün Emir Mansur'un oğlu Nuh bin Mansur hastalanır. Genç hekimi saraya çağırırlar. O da hastasını şifâ'ya kavuşturur. Böylece sarayın saygınlığı yanında, zengin kitaplığını da kullanma hakkını kazanır. Tükenmez okuma, öğrenme, inceleme, araştırma açlığı içinde düşünmeye, yazmaya koyulur. Batı kendisini "Avisenna" diye tanıır. "Tıp Kanunu" adlı kitabını yüzyıllar boyunca sağlık okullarında elkitabı olarak okuturlar. Sinaoğlu, bilgeligini "şifa" ve-"necat" ile hekimliğini "Tıp Kanunu" adlı eserleriyle belirler. Son kitap beş cilttir. Son cildi ilâçlara ayrılmıştır. Osmanlı Padişahı Sultan Mustafa III, 1766'da kitabın Türkçeye çevrilmesini ferman buyurmuştur.

Emir'in ölümü üzerine Hekim - Filozof Buhara'dan göçeder. Harizm ve Horasan illerinde dolaşır. İftiralara uğrar, yerli politik otoritelerle çatışır. Aynı zamanda gezmeyi, yeni yerler ve yeni şeyler görmeyi de sever. Dönemin büyük bilgini Ebu Reyhan El-Birunî ile birlikte çalışır. Ayrıca Ebu Muhammet Şirazî kendisini koruma kanatları altına alır. Çetin ve karmaşık konuları tartışırlar. Şiirler okunur karşılıklı ... zaman yürür...

Burada küçük bir parantez açmakta yarar görülür. Bugün hazır bulduğumuz bilim kolları acaba kendiliğinden mi oluşmuştur? Elbette ki her bilim ve kültür kolunun yükselen yapısı, yüzyılların emeğiyle ve tek tek konulan tuğlalardan meydana gelmektedir. Hele ömrünün ilk yarısını kendini yetiştirmekle, ötekisini meyvelerini vermekle geçiren bu bilgin irili, ufaklı iki yüzü aşkın eser de yazmıştır. Şüphe olmaya ki bu sonuç, kendinden öncekilerin attığı temeller üstüne oturtulur. Öyleyse, bilime şüpheyi sokan Makedonyalı "İlk Hoca" Aristoteles'tir. Sanki bin üç yüz yıl sonra "İlk Hoca", Atina'daki "Lise" adlı açık hava okulunun bahçelerinden O'na şöyle seslenir: "Duymayan insan hiçbir şeyi bilmez ve anlayamaz. Akıl, gerçekte sayfalarında hiçbir şeyin yazılı olmadığı bir kitaba benzer... Herkes canı isteyince düşünebilir; ama duymak kimsenin

elinde değildir; duyabilmek için duyulan nesnenin var olması şarttır.... Bir varlığın bozulması, başka bir varlığın üremesi demektir.” ve dahası “Mekân, nesneyle aynı zamanda vardır. Zaman ise hareketin sayısidir. Demek ki varlık, maddeden biçime, güç’den eyleme, varlıktan varlığa durmadan gelişir. Gerçekçilikte düşünceler ve kavramlar, düşüncesi oldukları tikel (cüz’î) ve duyumsal nesnelere ayrılamazlar”. Yine O’nu dinlersek, “Ancak genel’in bilimi olur. Güç halindeyken bilim Genel’e, eylem halindeyken Tikel’e yönelir ... v.b.”

Bu sözleri duyan Şinaoğlu, “Bilgiler önce tasarımı ile başlar ve sonra kıyas ile değerlenir” der ki modern mantıkta bir aşama sayılır. Ardından felsefe konularına geçer. Tıpkı hocası gibi felsefeyi şu iki ana bölüme ayırır: 1) Kuramsal hikmet: metafizik, doğa felsefesi ile matematiğe dayanan konuları içine alır. 2) Amelî hikmet: a) Siyaset veya medeni hikmet, b) Ev hikmeti veya ekonomi, c) Ahlakî hikmet, gibi eylemlî üç dala daha ayrılır. Bu iki bölümdeki bilginin, akıl ilkeleri ve mantık kuralları süzgecinden geçmiş olması gerekir ki bir senteze varılabilsin ... Buradaki mantık, Aristoteles’in armağanı “formel, biçimsel, sūrî” diye adlandırılan doğru düşünme yoludur. Doğu’nun filozofu da kılavuzları gibi toplum’dan birey’e doğru bir gidiş yolu izler. Çalışmalarının geniş bir alanını din ile felsefeyi bağdaştırmaya ayırır. O’na göre din felsefesinin dört ana konusu vardır: 1) Yaradılış: Tanrı, yaratıcı “hâlik, yaratılmış evren ise “mahlûk”tur. Yine Tanrı, “ilk sebep”in başlangıcı, amacın sonu ve zorunlu varlıktır. Tek tanrıdan ilk çıkan varlık akıl olmuştur. Tanrı, yani yüce akıl, yalnız tümel-leri (küll’î) ve genel geçerliği olan değişmez ilkeleri bilir. Ama ayrıntılarla ilgilenmez. 2) Ahiret: Ruhların, ilk kaynağı olan sonsuzluğa uzantısıdır. Tüm ruhlar, geldikleri ilk tanrısal öze dönerler. Bu dönüş olayının adı “ölüm”dür. 3) Peygamberlik: Tanrı, insanları yarattı ve onları özgür iradeyle donattı. Böylece iyilik ve kötülük seçeneği irade yeteneğinden doğacaktır. Özgür irade, tanrısal yardımın sonsuz bir kaynağıdır. Yalnız tanrının elçileri özgür irade yanında üstün bir

sezîş gücüyle de donatılmışlardır. Olağanüstü kavram gücü, evrensel faal akılla birleşerek “vahiy”leri oluşturmuşlar. 4) Tanrı bilgisi: Tanrı bilici ve görücüdür. Varlığı kanıta sığmayıp kendi kendini gerekli kılar.

Halkımız arasında “Lokman Hekim” diye de anılan eski doktor’un insanı değişik bir açıdan tanımlaması ilginçtir. “Uyanık Oğlu Diri”nin hayal, gazap ve şehvet üzerine yazdığı bir öyküsü de vardır. Oysa “Uyanık Oğlu Diri”nin kimliği şöyledir: Baba adı: Uyanık, yani varolan bir kökten gelir. Kendi adı: Diri, yani akıl. Ülkesi: Akıl Dünyasıdır. İşte bu akıl yukarıdaki ilkel duyguları birer birer eleştirir. Onlara doğru olan “Ölçü” yolunu gösterir.

Tıp, fizik, astronomi, felsefe, müzik üstüne çeşitli risaleleri vardır. Eserlerini günün modasına göre arapça, pek azını da farsça yazmıştır. Doğu’da çöreklenen doğmatik bilim ve felsefe tortusu üstüne tam zamanında doğan bu yıldız, sonradan yıllarca dünyamızı aydınlatmıştır. Örneğin, eserlerindeki konularda, sanki İskenderiye okulu ile Grek okulu, islâmiyetin Buhara’sında bir araya gelmişlerdir. Özellikle aklın tanımlanması ve bölümlere ayrılmasında ilk hocaları Aristoteles ile Farabî’den ayrılır. Kendine göre akli beş çeşide böler.

Yaşamı, fikirleri ve eserlerine kısaca dokunup geçtiğimiz İbni Sina’ya göre bilimlerin sınıflandırılması şöyle olup, bilimler, maddeyle biçim bağlantısı bakımından üçe ayrılırlar:

1. Doğa bilimleri, maddesinden ayrılmamış biçimleri içerir.

2. Maddesinden ayrılan formların bilimleri; metafizik, mantık ve yüksek bilimleri açıklar.

3. Maddesinden ancak insan düşüncesinde (zihinsel) ayrılan, bazen de maddesiyle birlikte olan biçimlerin bilimidir ki, matematik veya “Orta Bilimler” adını alırlar. İşte bu ortadakiler her iki bölüm arasındaki bağlantıyı kurarlar.

İbni Sina hakkında yapılacak yeni inceleme ve araştırmalar, bu büyük Doğu bilgininin önümüzdeki onyüzdüncü doğum yıldönümüne verimli bir hazırlıkla girmemizi ve uluslararası bilim bayramlarına katılmamızı da sağlayabilir...

- **“Büyüyünce hiç bir şehir beni içine almaz oldu.
Değer kazanınca beni alacak müşteri çıkmaz oldu”.**

Ibni SINA